

Temmmâm er-Râzî'nin *Risâle fi beyâni'l-fıraki'd-dâlle* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Köprülü Ktp., Hâfız Ahmed Paşa, nr. 76)

Kilâbî yanında Ebû'l-Hüseyin el-Meydânî, Hasan b. Ali el-Ahvâzî, Hasan b. Ali el-Lebbâd, Abdülazîz b. Ahmed el-Kettânî, Benî Sasrâ'dan Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin sayılabilir. Temmmâm 3 Muharrem 414'te (28 Mart 1023) Dimaşk'ta vefat etti. Onun hadis ve ricâl alanında, ayrıca Şam bölgesine ait hadisleri ezberleme konusunda mahir olduğu bildirilmiş ve Zehebî tarafından "hâfiz, muhaddisü's-Şâm" gibi sıfatlarla anılmıştır.

Eserleri. 1. *el-Fevâ'id* (*Fevâ'idü'l-hadîs*). Âlimlerin garîb ve nâdir rivayetlerinden derlenerek meydana getirilen fevâid türünün örneklerinden ve İbn Hacer el-Askalânî'nin *Fethu'l-bârî*'deki kaynaklarından olan eserde 1800 civarında rivayet yer almaktadır (nşr. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, I-II, Riyad 1992, 1994, 1997). Heysemî eseri *Tertîbü e-hâdisi Fevâ'idi Temmmâm* adıyla düzenlemiştir. Abdülganî Ahmed Cebr Müzhir Temimî, *el-Fevâ'id*'i 1983'te Ümmülkurâ Üniversitesi'nde doktora tezi olarak neşre hazırlamış, Ebû Süleyman Câsim b. Süleyman el-Füheyd ed-Devserî, eserdeki hadisleri fıkıh konularına göre sıralanıp kaynaklarını göstermek suretiyle *er-Ravzü'l-bessâm bi-tertibî ve tahrici Fevâ'idi Temmmâm* adıyla yayımlamıştır (I-V, Beyrut 1987-1994). Devserî neşre esas aldığı nüshaya Münzirî tarafından kaydedilen kısa notları da göstermiştir. 2. *Müsnedü'l-mukillîn mine'l-ümerâ'* ve *s-selâtin*. Yûsuf b. Hakem es-Sekafî, Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî, Ebû Müslim-i Horasânî, Emevîler'in son Horasan valisi Nasr b. Seyyâr, I. Yezîd ve Abbâsî Veziri Fazl b. Rebî gibi idarecilerin rivayetlerinden oluşan müsned tertibinde bir risâledir (*Mecmû'atü resâ'il fi'l-*

hadîs içinde, nşr. Subhî el-Bedrî es-Sâ-merrâî, Küveyt 1980; nşr. Mecdî Fethî Seyyid, Tanta 1989). 3. *Hadîsü Ebi'l-uşerâ' ed-Dârimî*. İbn Hacer'e göre eserin adı *Müsnedü Ebi'l-Uşr ed-Dârimî* veya *Hadîsü Ebi'l-Maşer ed-Dârimî*'dir (*el-Mu'cemü'l-müfehres*, s. 147, 325; nşr. Bessâm Abdülvehhâb Câbî, Dimaşk 1984). 4. *Ah-bârü'r-ruhbân ve mevâ'izuhum* (a.g.e., s. 91; Sehâvî, s. 213; *Keşfü'z-zunûn*, I, 27). Selâhaddin el-Müneccid, İbn Ebû'd-Dünyâ'nın (ö. 281/894) bu eserden *el-Müntekâ min Kitâbi Ahbârü'r-ruhbân* adıyla bir özet yaptığını ve kendisinin bunu neşrettiğini söylüyorsa da (*Mu'cem*, s. 23) bu tarihen mümkün olmadığı gibi Selâhaddin el-Müneccid'in yayımladığı metin (*MIDEO*, III [Kahire 1956], s. 349-358) kendisinin de belirttiği gibi kimliği bilinmeyen bir kişiye dairdir (a.g.e., s. 350). Diğer bir kaynağa göre ise bu özet yine İbn Ebû'd-Dünyâ'ya nisbet edilen *er-Ruhbân* adlı kitaba aittir (*DîA*, XIX, 459). 5. *Cüz' fihi İslâmü Zeyd b. Hârîşe ve gayruhü min e-hâdisi's-şüyüh*. Zeyd b. Hârîşe'nin hayat hikâyesinin ve diğer sahâbîlere ait bazı rivayetlerin yer aldığı risâle, İbnü'l-Mibred'in *Cevâbü ba'zi'l-hadem li-eh-li'n-ni'am 'an taşhîfi hadîsi ihtecem ve el-Aşeretü min merviyâti Şâlih ibni'l-İmâm Ahmed ve ziyâdâtihâ* adlı eserleriyle birlikte neşredilmiştir (nşr. Muhammed Sabâh Mansûr, Beyrut 2003). 6. *Kitâbü men revâ 'ani's-Şâfi'i* (Sezgin, I, 227). 7. *Cüz' fihi ahbâr ve hikâyât 'an Ebi Bekr Muhammed b. Süleymân er-Raba'î* (Dârü'l-kütübîz-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 71, vr. 125-144; *el-Fihrisü's-şâmil*, I, 62). 8. *Kitâbü'n-Nevâdir*. Eserde müellifin talebesi Abdülazîz b. Ahmed el-Kettânî'ye

ait bazı ilâvelerin bulunduğu zikredilmiştir (İbn Hacer, s. 119). 9. *Risâle fi beyâni'l-fıraki'd-dâlle*. Belli başlı kelâm fırkaları ile görüşlerinin kısaca tanıtıldığı bir eserdir (Köprülü Ktp., Hâfız Ahmed Paşa, nr. 76, vr. 199-201).

BİBLİYOGRAFYA :

Temmmâm er-Râzî, *el-Fevâ'id* (nşr. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi), Riyad 1418/1997, II, 401-421 (fihrist); İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XI, 43; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVI, 18; XVII, 289; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. M. Şekkûr el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 91, 119, 147, 251, 325; Sehâvî, *el-İ'lân bi't-tevbih*, s. 213; *Keşfü'z-zunûn*, I, 27; Sezgin, *GAS*, I, 226-227; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihine'd-Dimaşkiyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 23; Câsim b. Süleyman el-Füheyd ed-Devserî, *er-Ravzü'l-bessâm bi-tertibî ve tahrici Fevâ'idü Temmmâm*, Beyrut 1408/1987, I, 10, 12-48; Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân – Ebû Huzejfey Râid b. Sabrî, *Mu'cemü'l-muşannefâti'l-vâride fi Fethi'l-bârî*, Riyad 1412/1991, s. 318; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Hadîs* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1991, I, 62; Necm Abdurrahman Halef, *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâsi'l-'Arabî*, Cidde 1422, IV, 594-595; İbrahim Hatiboğlu, "İbn Ebû'd-Dünyâ", *DîA*, XIX, 459.

HALİT ÖZKAN

TEMPLIER

(bk. DÂVİYYE ve İSBİTÂRİYYE).

TEMRİZ

(التمریز)

Hadis metninde bir kelimenin yanlışlığına veya bir rivayetin zayıflığına işaret etmek için kullanılan terim.

Sözlükte "hastalanmak" anlamındaki **maraz** kökünden türeyen **temrîz** "birine hastalık nisbet etmek, onu zayıf saymak" demektir. Kelime hadis terimi olarak iki mânaya işaret etmek üzere kullanılır. İlk kullanım şekli hocadan alındığı gibi nakle-dilmekle birlikte söz konusu rivayette lafız veya anlam bakımından yanlış yahut eksik olduğu düşünülen kelime veya cümlenin üzerine başı sâd harfine benzeyen, ancak kuyruğu kapatılmayıp düz bir çizgi şeklinde uzatılan bir işaret konulmasıdır. Râvinin kelimedeki yanlışlığın farkına vardığını, ancak hocasından bu şekilde duyduğu için rivayeti olduğu gibi muhafaza ettiğini gösteren bu işarete "temrîz alâmeti" veya "dabbe" denir (bk. DABBE). Temrîzin ikinci kullanım şekli ise râvinin veya haberin zayıf olduğunu söylemektir ki buna **taz'îf** adı da verilir. Temrîz için bazan maraz kökünün tef'îl kalıbının mâzi ve mu-

TEMİRİZ

zârîsi kullanılmıştır (Ahmed b. Hanbel, II, 156; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 131-132). Ancak özellikle bir haberin zayıflığına vurgu yapmak istendiğinde temrîz ifadelerinden herhangi biri kullanılabilir. Temrîz sîgaları diye adlandırılan bu ifadeler, hadisin hocadan muteber bir yolla alındığını keskin biçimde göstermeyen “beleganî” (bana ulaşan habere göre), “an” (falandan naklen), “verade anhu” (ondan haber geldi), “câe anhu” (ondan haber geldi), “ravâ ba’duhüm” (biri / bazıları rivayet etti), “nakale ba’duhüm” (biri / bazıları nakletti) gibi kelime veya tabirlerle “ruviye / yurvâ” (rivayet edildi / edilir), “hukiye” (anlatıldı), “yuhkâ”, “zükira” (bahsedildi), “yüzkeru”, “kile” (denildi), “yukâlû” gibi edilgen fiil kalıplarıdır. Zayıf hadisler temrîz sîgasıyla rivayet edildiğinden isnadsız nakledilen zayıf hadislerle sıhhati hakkında kesin kanaat bulunmayan rivayetlerde “kâle Resûlullah” gibi haberi kaynağına nisbet eden kesin lafızlar kullanılmaması gerekir. Temrîz sîgası haberin zayıflığına işaret sayılmakla birlikte bunlarla nakledilen her rivayetin zayıf olduğunu düşünmek doğru değildir. Çünkü temrîz sîgaları zaman zaman istisnâî şekilde sahih hadislerin rivayetinde de kullanılabilir (Emîr es-San’ânî, I, 139-140). Bir haber mutlak şekilde zayıf sayılmadığı halde hadiste ihtisar yapılması veya mâna ile rivayet edilmesi gibi bir sebepten dolayı temrîz sîgasıyla nakledilmiş de olabilir.

Temrîz sîgalarıyla nakledilen ve hadis usulünde en çok tartışma konusu yapılan rivayetler *Şahîhâyın*’da ve özellikle Buhârî’nin *el-Câmi’u’s-Şahîh*’inde yer alan örneklerdir. Buhârî eserinde muallak olarak, mâna ile veya ihtisar ederek rivayet ettiği hadislerde bu tür sîgaları sıkça kullanmıştır. Onun bab başlıklarında muallak olarak ve temrîz sîgasıyla zikrettiği rivayetlerin *el-Câmi’u’s-Şahîh*’teki hadisler kadar güvenilir sayılmadığı açıksa da, bu son derece muteber olan eserin niteliğinden dolayı bunların itibara alınmayacak derecede zayıf rivayetler olduğu da söylenemez. Bu rivayetlerin bazıları *el-Câmi’u’s-Şahîh*’in başka yerlerinde muttasıl olarak veya lafzen rivayet edilmekte, bazıları başka bir müellifin sıhhat şartlarına uymakta, bazıları da diğer bir sahih rivayet üzerine ilâve bilgi içermektedir. Bir kısmı tek başına zayıf sayılmakla birlikte diğer rivayetlerin desteği sayesinde “hasen li-gayrihi” derecesine çıkmaktadır. İbn Hacer el-Askalânî’ye göre Buhârî’nin temrîz sîgasıyla naklettiği halde ihticâc ve istishâd için kullandığı rivayetler ya sahih veya hasen yahut zayıflığı telâfi edilmiş hadislerdir; onun

reddetmek ve karşı çıkmak amacıyla zikrettiği rivayetler ise zayıftır (*en-Nüket*, I, 342). Diğer taraftan Buhârî, bir konuda sahih olan ve olmayan iki rivayeti cemettiğinde ihtiyaten bunları temrîz sîgasıyla rivayet etmiştir (Zeynüddin el-İrâkî, s. 25). Temrîz sîgası bazan rivayetin sıhhat veya zaafına işaret maksadı güdülmeksizin sadece haberin kaynağını belirtmek için de kullanılabilir (meselâ bk. Tirmizî, “Şavm”, 81; “Hac”, 77; “Siyer”, 15).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), II, 156; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 131-132; a.m.f., *el-Mecrûhîn*, I, 103, 374; II, 54, 57; İbnü’s-Salâh, *‘Ulûmü’l-hadîs*, s. 25, 103-104; Zeynüddin el-İrâkî, *et-Ta’ayüd ve’l-izâh* (nşr. M. Abdullah Şâhin), Beyrut 1417/1996, s. 25, 30-36, 169-170; İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket ‘alâ Kitâbi İbni’s-Salâh* (nşr. Rebî’ b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, I, 325-326, 330, 333 vd., 342, 343, 359; II, 565; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu’l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, I, 50-58; II, 199-202; Süyûtî, *Tedribü’r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Medine 1379/1959, s. 60-63, 298-302; Ali el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuḥbeti’l-fiker* (nşr. M. Nizâr Temîm – Heysem Nizâr Temîm), Beyrut, ts. (Dârü’l-Erkam), s. 391, 392, 398; Emîr es-San’ânî, *Tavzîhu’l-efkâr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Medine, ts. (el-Mektebetü’s-selefiyye), I, 134-143, 294; II, 108-109, 367; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 159, 233, 481.

ERDİNÇ AHATLI

TEMSİL
(التمثيل)

Bir düşünceyi örnek vererek
sembol diliyle açıklamak anlamında
beyân terimi.

Sözlükte “benzemek, benzetmek” anlamındaki **müsûl** kökünden türeyen **temsîl** “benzetmek, benzeri ve dengi olduğunu söylemek” demektir. Belâgat âlimlerinin çoğu temsîlî teşbihi temsil gibi görürse de temsil teşbihin dışında temsîlî istiare, kinaye ve işaret gibi beyân ilmine ait sanatlarla ilgili kabul edilerek eskiden beri farklı anlayış ve yaklaşımlara konu olmuş, belâgat literatüründe bağımsız şekilde ele alınmıştır. Abdülkâhîr el-Cürcânî’nin *Esrârü’l-belâğa*’sının ana konularını temsil, istiare ve kinaye oluşturmaktadır. Cürcânî bu kitabında ilk defa temsil konusuna çok geniş yer vermiş, teşbih, temsil ve istiarenin birbiriyle ilgisini ve farklarını, temsîlî anlatımın düz anlatıma göre etkisini tahlil ve yorumlarla açıklığa kavuşturmuştur. Ona göre dilde kelime veya kelâmın önce aslı mânası olur, daha sonra bundan doğan ikinci derecede bir anlam ortaya çıkar ki kinaye, istiare ve temsil bu gruba girer

(*Esrârü’l-belâğa*, s. 26). Cürcânî tarafların benzeşmesi esasına dayanan teşbih, temsil ve istiarelerde en önemli meselenin bunlardaki benzerlik noktasının tesbit edilmediğini söyler. Esasen teşbihle temsîlin ayrıldığı nokta da budur. Teşbih benzerlik noktası kolayca bilinebilen, üzerinde düşünmeye ihtiyaç duyulmayan türden ise bu asil teşbihtir ve temsîlî olmayan teşbih olarak da adlandırılır. Buna karşılık benzerlik noktası taraflardan birinde veya her ikisinde duyularla algılanmayan soyut nitelikte ise temsil konumunda olup te’vile ve fikrî gayretle kavranabilen en zor teşbih kategorisine girer (*a.g.e.*, s. 126-127). Buna göre teşbih genel, temsil özel bir kategoridir; her temsil teşbihtir, fakat her teşbih temsil değildir (*a.g.e.*, s. 84-88). Abdülkâhîr el-Cürcânî, temsilde birden fazla cümlelerin ayrıştırılmaz bir bütün oluşturmasını güzelliği olarak görmüş, temsil ne kadar soyutsa o kadar fazla cümleye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş, iki taraf arasındaki denk ve benzer öğelerin ayrı teşbihler şeklinde değerlendirilmesinin bütünün oluşturduğu güzelliğe ve etkiye erişemeyeceğini açıklamıştır. Yûnus sûresindeki (10/24), dünya hayatının yağmur suyu sayesinde yeşerip tazelenmesinin ardından sararıp solan ve yok olan bitkilere benzetildiği temsîlin on cümleden meydana gelen bir bütün teşkil ettiğini, bunlardan biri çıkarıldığı veya içerdiği konular münferit tezler halinde sunulduğu takdirde aynı etkiye bulunmayacağını ifade etmiştir (*a.g.e.*, s. 96-97). Temsîlî bir mecaz türü olarak “mecâz-ı temsîlî” adıyla belki de ilk defa açıklayan Ebû Ubeyde Ma’mur b. Müsennâ’dır. Ebû Ubeyde, *Mecâzü’l-Ḳur’ân*’ında (I, 269) “binasını yıkılacak bir uçurum kenarına kuran ...” meâlindeki âyetin (et-Tevbe 9/109) temsîlî mecaz olduğunu, küfür ve nifaktan ibaret olan din ve inanç sisteminin zayıflığının, tehlikeye ve yıkılmaya mâruz olduğunun bu temsille tasvir edildiğini belirtmiştir. Böylece müellif temsîl mecazı ile temsil istiaresini kastetmiştir.

Kudâme b. Ca’fer, ilk defa temsîlî teşbihe muhalif bir tür sayarak onu lafız ve mâna uyumunun güzel niteliklerinden kabul etmiş ve “bir mânaya kendine ait olmayan lafızlarla işaret edilmesi” biçiminde tanımlamıştır (*Naḳdû’s-Şîr*, s. 159). Bu tanımdan ve kaydettiği şiir örneklerinden onun temsil terimiyle temsîl istiaresini, yani bir düşünceyi sembol diliyle anlatmayı kastettiği anlaşılmaktadır. Kudâme, muallaka şairi Tarafe b. Abd’den intihal ederek Remmâh b. Meyyâde’nin söylediği. “أهم تك